

Juhlajulkaisu
Esko Hoppu
1935 – 15/1 – 2005

Toimittajat

Heikki Halila

Mika Hemmo

Lena Sisula-Tulokas

Tilausosoite

Suomalainen Lakimiesyhdistys

Kasarmikatu 23 A 17

00130 Helsinki

p. (09) 6120 300

f. (09) 604 668

sly@lakimies.org

www.lakimies.org

© 2005 Suomalainen Lakimiesyhdistys ja kirjoittajat

Kannen ja taiton suunnittelu: Heikki Kalliomaa

Esko Hopun valokuva s. VII Atelier Nyblin

ISSN 0356-7222

ISBN 951-855-239-8

Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2005

Seppo Eskuri

Eräitä ongelmakysymyksiä uusittavista henkilövahinkojen korvaamista koskevista säännöksistä

Mikä on henkilövahinko?

Kysymys tuntuu ilman perusteellisempaa pohdintaa ehkä yllättävältäkin. Tässä tarkastellaan henkilövahingon sisäistä olemusta ja sitä, onko henkilövahinko käsitteenä tunnistettava määritelmätasolla vai voidaanko konkreettisessa tapauksessa edetä suoraan niihin korvausaiheisiin, joihin henkilövahingon kärsineellä on oikeus vahingonkorvauslain säännösten perusteella. Vuoden 1974 vahingonkorvauslain mukaan vahingonkorvaus käsittää hyvityksen mm. henkilö- ja esinevahingosta. Edelleen vuoden 1974 vahingonkorvauslaissa on todettu, että sillä, jolle on aiheutettu ruumiinvamma tai muu henkilövahinko, on oikeus saada korvaus sairaanhoidokustannuksista ja muista vahingosta aiheutuneista kuluista, tulojen tai elatuksen vähentymisestä, kivusta ja särystä sekä viasta tai muusta pysyvästä haitasta.

Vahingonkorvauslain uusissa, 1.1.2006 voimaan tulevista, henkilövahinkoja koskevissa säännöksissä on sanottu, että

”vahingonkorvaus käsittää hyvityksen *henkilö- ja esinevahingosta*” sekä – ”*henkilövahingon kärsineellä on oikeus korvaukseen*

- tarpeellisesta sairaanhoidokustannuksesta ja muista tarpeellisista kuluista
- ansionmenetyksestä
- kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta
- pysyvästä haitasta”.

Useissa erityislaeissa on määräyksiä siitä, mitä korvauksia ko. lain perusteella korvattavissa vahingoissa on tarkoitus korvata. Eräitä luetellaan seuraavassa:

Liikennevakuutuslain 1 §: ”*Moottoriajoneuvon liikenteeseen käyttämisestä aiheutunut henkilö- tai omaisuusvahinko, jota jäljempänä sanotaan liikennevahingoksi, korvataan ajoneuvoja varten annetusta liikennevakuutuksesta.*”

Liikennevakuutuslain 6 §: ”*Liikennevahingon korvaus määrätään noudattaen vahingonkorvauslain 5 luvun 2–5 pykälän ja 7 luvun 3 §:n säännöksiä.*”

Potilasvahinkolain 2 §: ”Korvausta suoritetaan henkilövahingosta, jos on todennäköistä, että se on aiheutunut – –.”

Potilasvahinkolain 3 §: ”Korvaus potilasvahingosta määrätään noudattaen vahingonkorvauslain 5 luvun 2–4 pykälän, 6 luvun 1 pykälän sekä 7 luvun 3 pykälän säännöksiä.”

Tuotevastuulain 1 §: ”Tämä laki koskee tuotteesta henkilölle taikka yksityiseen käyttöön tai kulutukseen tarkoitettulle ja vahinkoa kärsineen pääasiassa sellaiseen tarkoitukseen käyttämälle omaisuudelle aiheutuneen vahingon korvaamista.”

Tuotevastuulain 8 §: ”Tämän lain mukainen korvaus määrätään noudattamalla soveltuvin osin vahingonkorvauslakia.”

Raideliikennevastuulaki 1 §: ”Tätä lakia sovelletaan raideliikenteessä aiheutuneiden henkilövahinkojen ja esinevahinkojen korvaamiseen – –.”

Raideliikennevastuulaki 12 §: ”Korvaus raideliikennevahingosta määrätään vahingonkorvauslain 5 luvun 2–5 pykälän ja 7 luvun 3 pykälän säännösten mukaisesti – –.”

Rikosvahinkolaki 1 a §: ”Vahingonkärsineellä on oikeus saada korvausta henkilövahingosta ja esinevahingosta – –.”

Rikosvahinkolaki 5 §: ”Henkilövahingonkärsineelle suoritetaan korvaus mm.

- sairaanhoitokustannuksista ja muista vahingosta aiheutuneista kuluista, kivusta ja särystä sekä viasta ja muusta pysyvistä haitasta
- tulojen ja elatuksen vähentymisestä jne.”

Säädöstasolla asiaa tarkasteltuna näyttäisi siltä, että ensin olisi tunnistettava, mitä voidaan pitää henkilövahinkona ja kun henkilövahingon tunnusmerkistö on täyttynyt, tällaisella henkilövahingonkärsineellä on sitten oikeus niihin korvausaiheisiin, jotka laissa on erikseen lueteltu. Uusituissa henkilövahinkosäännöksissä ei ole ollut tarkoitus muuttaa aikaisemman vahingonkorvauslain asiallista sisältöä henkilövahingon osalta. Koska terveydentilan häiriö voi olla joko fyysinen tai psyykinen, on vanhan lain viittaus ruumiinvammaan tai muuhun henkilövahinkoon (= psyykinen vamma) tarpeettomana vain poistettu.

Hallituksen esityksessä (HE 167/2003 uudet henkilövahinkokorvaussäännökset) on päädytty siihen, että henkilövahingon käsitettä ei laissa määritellä. Henkilövahingon käsite riippuu kulloinkin vallitsevasta lääketieteellisestä tietämyksestä ja käytettävissä olevista lääketieteellisistä tutkimusmenetelmistä. Henkilövahinkoa arvioidaan lääketieteellisenä ilmiönä, mutta sitä ei tarvitsisi aina näyttää lääketieteellisesti riittävästi toteen. Lähtökohtaisesti kuitenkin henkilövahingolla tarkoitetaan sellaista terveydentilan häiriötä, joka on lääketieteellisin keinoin todettavissa. Lopullinen arvio tehdään kuitenkin oikeudellisen harkinnan perusteella, minkälaiset terveyteen kohdistuvat haitat voidaan korvata henkilövahinkoa koskevien säännöksiä perusteella. Onko ajatusmalli aukoton ja minkälaisia kysymyksiä joudutaan ratkomaan käytännössä, siitä jäljempänä.

Hallituksen esityksessä on mainittu esimerkki: ”Kivun osalta korvattavuuden perusteeksi riittäisi se, että tietynlaisesta teosta lääketieteellisten kokemussääntöjen mukaan aiheutuu kipua, eikä korvattavuutta sulje pois se, että kivun aiheuttamista yksittäisissä tapauksissa ei kyetä lääketieteellisin tutkimusmenetelmin näyttämään toteen.” Tämä toteamus aiheuttaa ongelmia. Lääketiede ei ole tieteenä ns. täsmätiedettä samalla tavalla kun matemaattiset kaavat tai fysiikan lait. Usein lääketieteellinen arvio yksittäistapauksessa on erilainen riippuen siitä, minkä lääketieteen erityisalan arvioija on kyseessä ja vielä siitä, ”minkälaisia tuulia” lääketieteen alueella kulloinkin on. Tyypillisenä esimerkkinä näistä ilmiöistä ovat tällä hetkellä ns. diffuusit aivovammat, neuropaattiset kiputilaoireet ja niskan retkahdusvammat ilman selvästi diagnosoitavissa olevaa vammaa. Näiden suhteen erityisesti ongelmana on se, minkälainen on henkilövahingon sisältö ja kuinka kauan terveydentilan häiriö kestää. Tämä puolestaan määrää välittömästi sen, minkälaisia korvausaiheita voidaan konkreettisesti tilanteessa käyttää mm. ansionmenetykskorvauksen jatkuminen, sairaanhoito- ja lääkekulut sekä immateriaalikorvaukset.

Myös vahingonkorvauslain sisällä operoidaan käsitteellä henkilövahinko. Lainaukset ovat uusista henkilövahinkoa koskevista säännöksistä.

Vahingonkorvauslain 2 c §: ”Kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta määrätään korvaus ottamalla huomioon erityisesti henkilövahingon laatu ja vaikeusaste, sen edellyttämän hoidon laatu ja kestoaika sekä haitan kestoaika.”

Vahingonkorvauslain 2 d §: ”Henkilövahingonkärsineen vanhemmilla, lapsilla ja aviopuolisolla sekä muulla näihin rinnastettavalla henkilövahingonkärsineelle erityisen läheiselle henkilölle on erityisestä syystä oikeus kohtuulliseen korvaukseen tarpeellisista kuluista ja ansion menetyksestä, jotka heille aiheutuvat henkilövahingon kärsineen hoitamisesta. Sama koskee muiden vahingosta johtuvien toimenpiteiden korvaamista, jos ne ovat omiaan edistämään henkilövahingon kärsineen tervehtymistä tai kuntoutumista. Korvausta maksetaan enintään siihen saakka, kun henkilövahingon kärsineen terveydentila vahinkotapahtuman jälkeen on vakiintunut.”

Vahingonkorvauslain 4 b §: ”Jos kuolema on aiheutettu tahallisesti tai törkeästä huolimattomuudesta, surmansa saaneen vanhemmilla, lapsilla ja aviopuolisolla sekä muulla näihin rinnastettavalla surmansa saaneen erityisen läheisellä henkilöllä on oikeus kuolemantapauksen seurauksena aiheutuneesta henkilövahingosta johtuvista tarpeellisista sairaanhoitokustannuksista ja muista tarpeellisista kuluista sekä ansion menetyksestä.”

Useat uudenkin vahingonkorvauslain eri säännökset näyttäisivät edellyttävän, että henkilövahinko on käsitteenä kyettävä määrittelemään. Mikäli käsite on horjuva ja aiheuttaa tällä tasolla erimielisyyksiä tai vaikeata soveltamista, voidaan kysyä, ovatko vahinkoa kärsineet keskenään samanarvoisessa asemassa ja riippuuko korvaussäännöksen tulkinta esimerkiksi siitä, minkä lääketieteen erityisalan ammattihenkilö arvion suorittaa tai onko vahingonkorvausta arvioiva juristi kykenevä erityistilanteessa suorittamaan oikeudellisen harkinnan tilanteessa, joissa ei kyetä lääketieteellisin tutkimusmenetelmin näyttämään toteen terveydentilan häiriön olemassaoloa tai sen astetta taikka siitä vallitsevia eri käsityksiä.

Oikeuskäytännössä on eräissä tapauksissa kuvattu terveydentilaan liittyvä haitta, jonka perusteella on sitten määrätty korvaus henkilövahinkoa koskevista korvausaiheista. Eräissä tapauksissa on oikeuskäytännössä vain todettu, ettei kyseessä ei ole sellainen henkilövahinko, joka oikeuttaisi vahingonkorvaukseen mm. viasta tai muusta pysyvästä haitasta.

Eräitä esimerkkejä:

KKO:1980 II 98: ”A oli joutunut kolmen häntä huomattavasti nuoremman paljastetuin puukoin varustautuneen henkilön ryöstöaikeissa piirittämäksi, mutta onnistunut pakenemaan paikalta. A:lle, jonka uni oli muuttunut levottomaksi ja joka toistuvasti oli nähnyt tapaukseen liittyviä painajaisunia, tuomittiin vahingonkorvauslain 5 luvun 2 pykälän nojalla korvausta kivusta ja särystä.”

KKO 1998:79: ”A:lle oli vuonna 1989 tehty Virossa suomalaisen sairaalan ostettuna palveluna sydämen ohitusleikkaus. Leikkauksen yhteydessä A:lle oli annettu paikallista verta tai veriplasmaa. A oli saanut kroonisen hepatiitti C -virustartunnan. Korkein oikeus katsoi tuomiosta lähemmin ilmenevillä perusteilla, että virustartunta yksin ei ollut sellainen henkilövahinko, joka olisi oikeuttanut vahingonkorvauksen viasta tai muusta pysyvästä haitasta. Virustartunnasta ainakin osaksi aiheutunut masennus oli korvaukseen oikeuttava henkilövahinko.”

KKO 1999:44: ”A oli tahallaan surmannut B:n kaksi koiraa. Tästä ei ollut näytetty aiheutuneen B:lle sellaista henkilövahinkoa, jonka perusteella hänellä olisi oikeus saada vahingonkorvauslain 5 luvun 2 pykälän nojalla korvausta henkisestä kärsimyksestä.”

Viimeksi mainitussa korkeimman oikeuden ratkaisussa lienee lipsahdus termin henkinen kärsimys osalta ja siinä on ilmeisesti tarkoitettu vain vahingonkorvauslain 5 luvun 2 pykälän korvausaiheita ei sen sijaan 5 luvun 6 pykälän kärsimystä. Sen sijaan lukuisissa korkeimman oikeuden ratkaisuissa on vuoden 1974 vahingonkorvauslain henkilövahinkoa koskevien kipuja särkykorvauksen korvausaiheen perusteella maksettu erilaisista psyykkisistä ahdistustiloista ja henkisestä rasituksesta kipuun ja särkyyn sisältyvänä korvausta.

Näyttäisi kaiken kaikkiaan siltä, että korkein oikeuskin on tapaus tapaukselta harkinnut, onko yksittäistapauksessa tietynlainen terveydentilan häiriö ylittänyt henkilövahingosta korvattavan korvausaiheen tunnusmerkistön. Sen sijaan korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä ei ole pyritty luettelemaan erilaisten tekijöiden muodostamaa tunnusmerkistöä, jolla henkilövahinko voitaisiin katsoa olevan olemassa oikeudellisen arvioinnin perusteella, mikä puolestaan johtaisi eri korvausaiheiden käyttämiseen.

Aiheesta voidaan sanoa, että aikaisempien oikeuskäytännön esimerkkien valossa ei ole kyetty luomaan selkeätä tunnusmerkistöä sen osalta, millaiset terveyteen kohdistuvat haitat tulevat korvattavaksi henkilövahinkoa koskevien säännösten perusteella silloin, kun yksiselitteistä näytettyä lääketieteellisiin tutkimuksiin perustuvaa diagnoosia ei ole esitetty.

Hallituksen esityksen (uudet vahingonkorvaussäännökset) mukaan ihmiselle normaalisti syntyvät tunnetilat kuten mielihäpeä, suru, pelko tai viha eivät edelleenkään olisi korvattavia henkilövahinkoja. Perinteisesti masennustila on pidetty psyykkisen tilan sellaisena häiriinty-

misenä, että henkilövahinkokynnys on ylitetty. Käytännössä lieenee kuitenkin hankala erottaa toisistaan, onko kysymyksessä tunnetilaan liittyvä ilmiö, kun se on riittävän voimakas. Oikeuskäytännössä silloin, kun pelkotila on alkanut hallita ihmisen käyttäytymistä, henkilövahinkokynnys on katsottu ylitetyksi, esimerkiksi KKO: 1982 II 6.

Aivan viime vuosina korkein oikeus on antanut lukuisia ratkaisuja, joiden tarkoituksena on ollut erottaa voimassa olevan vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:n kärsimyskorvaus ns. kipuun ja särkyyn rinnastettavasta vahingonkorvauslain 5 luvun 2 §:n mukaan korvattavaksi tulevasta ”henkisestä kärsimyksestä”.

KKO 2004:23: Ravintolan kokki A oli työssään saanut sähköiskun yleiskoneesta, jonka pistotulppa oli kytketty virheellisesti. A:lle oli aiheutunut vaikea-asteinen traumaperäinen stressireaktio. Kytkenän suorittanut elinkeinonharjoittaja velvoitettiin suorittamaan A:lle korvausta kipuun ja särkyyn rinnastettavasta kärsimyksestä.

Alioikeus oli kyseisessä tapahtumassa tuominnut henkilövahingosta korvausta kipuun ja särkyyn rinnastettavasta henkisestä kärsimyksestä. Hovioikeus oli katsonut, että korvaus henkisestä kärsimyksestä on lakiin perustumaton, koska kyseessä ei ole vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:ssä tarkoitettu rikoksesta. Korkein oikeus katsoi, että vahingonkorvauslain 5 luvun 2 §:n mukaan sillä, jolle on aiheutettu ruumiinvamma tai muu henkilövahinko, on oikeus saada korvaus paitsi muusta, myös kivusta ja särystä. Psykkisen tilan häiriintyminen voi olla lain tarkoittama muu henkilövahinko. Kivulla ja säryllä taas tarkoitetaan fyysistä tai psyykkistä, äkillistä tai jatkuvaa vamman aiheuttamaa tunnetta. Vakiintuneessa oikeuskäytännössä kipuun ja särkyyn on rinnastettu myös niihin verrattava kärsimys, joilla kuvataan juuri psyykkisessä terveydentilassa ilmenevää vahinkoa eli ns. psyykkistä henkilövahinkoa. Sen sijaan surun, pelon ja muita normaaliin elämään kuuluvia epämiellyttäviä tunteita ei kuitenkaan korvata kipuun ja särkyyn rinnastettava kärsimyksenä eli psyykkisenä henkilövahinkoa. Psykkisen henkilövahingon korvaus edellyttää, että tällainen vahinko on lääketieteellisin keinoin näytettävissä. Tässä suhteessa psyykkinen henkilövahinko eroaa esimerkiksi vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:ssä tarkoitettu kärsimyksestä.

Tässä tapauksessa korkein oikeus piti traumaperäistä stressireaktiota vahingonkorvauslain 5 luvun 2 §:ssä tarkoitettuna psyykkisenä henkilövahinkona.

Tämän viimeksi siteeratun korkeimman oikeuden ratkaisun ja siinä käytettyjen suhteellisen seikkaperäisten perustelujen mukaan voitaisiin päätellä, että korkein oikeus on halunnut määritellä henkilövahingon käsitteen tapauksessa, kun kysymyksessä ei ole ruumiillinen ns. fyysinen vamma. Korkein oikeus on katsonut, että psyykkinen henkilövahinko on kyseessä vain silloin, kun se on määriteltävissä lääketieteellisin keinoin ja myös toteen näytettävissä. Kun henkilövahinko on näin todettu, se oikeuttaa ratkaisuhetkellä voimassa olleen vahingonkorvauslain 5 luvun 2 §:ssä tarkoitettuun korvaukseen henkilövahingosta, jolloin suoritettavaksi tulevat siinä mainitut korvausaiheet.

Kun oikeudellista harkintaa käytetään henkilövahinkotilanteessa, jossa yksiselitteistä lääketieteellistä arviota ei ole voitu tehdä, olisi kyettävä luettelemaan kriteerit, joiden perusteella

voitaisiin arvioida katsoa kyseessä olevan korvattavan henkilövahingon. Tällaisten oikeudelliseen arvioon perustuvien henkilövahingon tunnusmerkkien olisi oltava myös objektiivisesti arvioiden ulkopuolisen havaittavissa. Pelkästään subjektiiviset näkemykset eivät saa olla merkittävässä asemassa, kun suoritetaan oikeudellista arviota siitä, onko henkilövahinkokynnys ylittynyt vai ei.

Eräitä erityistilanteita

Tässä tarkastellaan vain eräitä erityistilanteita. Näissä olen pyrkinyt havainnollistamaan sen, mitä edellä on teoreettisella tasolla pohdittu, onko henkilövahingon käsite ilmiönä tarpeellista tunnistaa vai ei.

Potilasvahinkolain 2 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan korvausta suoritetaan henkilövahingosta, jos on todennäköistä, että se on aiheutunut tutkimuksesta, hoidosta tai muusta vastaavasta käsittelystä taikka sellaisen laiminlyönnistä edellyttäen, että kokenut terveydenhuollon ammattihenkilö olisi tutkinut, hoitanut tai muutoin käsitellyt potilasta toisin ja siten todennäköisesti välttänyt vahingon (ammattistandardin mukainen korvausperuste).

Esimerkki (potilasvahinkolain soveltamisesta):

Eräässä tapauksessa henkilöä oli hoidettu aiemmin terveyskeskuksessa ja aluesairaalassa äkillisesti alkaneiden rintakipujen ja tutkimusaikana pahentuneiden angina pectoris-oireiden vuoksi. Sama henkilö oli aiemmin sairastanut myös kaksi sydäninfarktia ja riskitekijöinä oli lisäksi sepelvaltimotauti ja verenpainetauti. Henkilö lähetettiin sittemmin jatkotutkimuksiin yliopistosairaalaan. Lähetteen mukana oli myös kliinisen rasituskokeen tulos ja ilmoitus, että potilaalla on ajoittain myös yö- ja lepo-oireita. Yliopistollisessa sairaalassa oli tarkoitus tehdä angiografia (varjoainetutkimus). Kiireellisyysluokitukseksi yliopistosairaala arvioi R3 eli ei kiireellinen. Kuitenkin kuvattujen oireiden ja rasituskokeen perusteella potilas kuului mitä ilmeisemmin kiireellisyysluokitukseltaan luokkaan R1 eli ensimmäiseen kiireellisyysluokkaan. Potilasvahinkolautakunnan tätä tapausta käsiteltäessä hankkiman ulkopuolisen asiantuntija-arvion mukaan jonotusaika tutkimuksiin olisi saanut olla enintään 2–4 viikkoa. Angiografian jälkeen tällaiset potilaat leikataan yleisen hoitokäytännön mukaan samalla sairaanhoitojaksolla. Potilaan ilmoituksen mukaan hän oli saanut vastaukseksi sen, että jonotusaika yliopistollisessa sairaalassa hänen tapauksessaan luokituksella R3 olisi puolitoistavuotta. Potilas oli ilmoituksensa mukaan myös itse yrittänyt lyhentää jonotusaikaa saatuaan tiedon jonotusajasta. Tämän jälkeen henkilö otti itse yhteyttä yksityiseen suureen lääkärikeskukseen. Välittömästi tämän jälkeen yksityisessä lääkärikeskuksessa tehtiin sepelvaltimoiden varjoainekuvaus (angiografia), jossa todettiin tiukka kolmen suonen tauti. Angiografian suorittamista seuraavana päivänä potilaalle tehtiin ohitusleikkaus. Leikkaustulos oli hyvä ja potilas on toipui vähäoireiseksi.

Koska kysymys on tämän artikkelin kohdalta vain henkilövahingon määrittelyyn liittyvän kysymyksen asettelu, yksinkertaistan tässä hieman tilannetta enkä tuo ulos perusteluja, miten

yksityiskohtaisesti perustelu ammattistandardiin liittyvän korvausperusteen osalta eteni. Lähden nyt olettamasta, että vain yliopistollinen sairaala olisi menetellyt virheellisesti arvioidessaan väärin lähetteen perusteella kiireellisyysluokituksen.

Edellä kuvatussa tapauksessa henkilövahingon käsitteen osalta mielenkiinto on siinä, millä perusteella tapaus tulisi arvioida henkilövahinkona, kun potilas toipui vähäoireiseksi eikä viivettä ollut hoidossakaan, kun potilas oli kääntynyt julkisen terveydenhuollon sijasta suuren yksityisen terveyskeskuksen asiakkaaksi, jossa hänen sairautensa hoidettiin joutuisasti.

Tapauksessa ei ole terveydentilan häiriötä hoidon viivästymisen kohdalta, koska vähintään samassa ajassa tehtiin samanlaiset hoitotoimenpiteet yksityisellä sektorilla julkisen sektorien sijasta. Kuitenkin kysymykseen tulee se, onko potilaalle syntynyt henkilövahinko, jolloin hän olisi oikeutettu tämän johdosta saamaan korvauksen hänelle aiheutuneista tarpeellisista kuluista (yksityissektorin maksut vähennettynä kuluilla, jotka olisivat aiheutuneet julkisen terveydenhuollon piirissä).

Mikäli ratkaisua haetaan henkilövahingon määritelmistä lääketieteellisinä ilmiöinä terveydentilaa koskevien häiriöiden perusteella, ei kyseessä näyttäisi olevan lainkaan henkilövahinko. Tulisiko tällainen tilanne sitten operoida juridisesti pelkästään tulevan suuremman kuvitteellisen henkilövahingon torjuntakuluna. Johtoa ei saada lain säännöksestä, lain esitöistä eikä myöskään korkeimman oikeuden ratkaisukäytännöstä. Korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntö on luonnollisestikin yksittäistapauksiin perustuvaa ja oikeuskäytännön erittäin laaja yhtä aikaa hallitseminen antaa vain suuntaviivoja siitä, minkälaisissa asioissa ja mahdollisesti minkälaisilla perusteilla asiaa voitaisiin pitää henkilövahinkona. Tämänkaltaisen tapahtumasarja voisi mielestäni tulla korvattavaksi henkilövahingon rajoittamistoimenpiteenä vahingonkorvauslain henkilövahinkoa koskevien säännöksiä ja yleisten vahingonkorvausoikeudellisten oppien mukaisesti. En kuitenkaan pohdi tätä tapausta lopputuloksensa kannalta laajemmin, koska se ei liity varsinaisesti otsikon aihepiiriin. Esimerkkitapausta ei ole myöskään käsitelty siltä pohjalta, olisiko potilas ollut oikeutettu perusterveydenhuoltoon tai erikoissairaanhoidon koskevien säännösten mukaisesti korvaukseen tilanteessa, jossa terveydenhuollosta vastuussa oleva ei kiireellisessä tapauksessa käyttä ostopalvelua (tästä on korkeimman hallinto-oikeuden oikeuskäytäntöä).

Esimerkki (potilasvahinkolain soveltamisesta):

Keski-ikäinen nainen havaitsee muutoksen rintansa alueella. Tarkemmassa tutkimuksessa havaitaan rinnanalueella pieni kovettuma. Ärtynyttä rinnanseutua hoidetaan mastiitina (maitorauhastulehdus). Kyhmy johtaa tarkempaan tutkimukseen ja siitä otetaan koepala. Koepalan perusteella asetetaan diagnoosiksi todennäköinen rintasyöpä. Ensin hoidetaan maitorauhastulehdus oireettomaksi. Hoito kestää joitakin kuukausia. Tänä aikana myös rinnassa oleva kyhmy on pienentynyt ja rauhoittunut ilman eri toimenpiteitä. Uudelleen koepalan oton yhteydessä useamman tuloksen tutkineen patologin yhteinen kannanotto on, ettei kyseessä olekaan rintasyöpä eikä edes sen epäily.

Jos ensimmäisen tulkinnan tehnyt patologi on erehtynyt, kyseessä saattaisi olla ammattistandardin alitus ja tällä perusteella potilasvahinkolain korvausperuste tunnusmerkistöltään toteutuisi. Kuitenkaan pelkästä erehdyksestä ei makseta korvausta, vaan korvaus maksetaan ainoastaan, mikäli tutkimuksen, hoidon tai vastaavan käsittelyn yhteydessä on tapahtunut myös henkilövahinko.

Potilas arvostelee sairaalassa tehtyä ensimmäistä tutkimusta ja esittää korvausvaatimuksen potilasvahinkolain perusteella.

Henkilö on reagoinut tilanteeseen kuten useimmat muutkin tilanteeseen reagoisivat. Ajatukset keskittyvät ehkä muutamaksi päiväksi siihen, miten elämä tulevaisuudessa tulee muuttumaan syöpälöydöksen vuoksi. Normaali elämänrytmi saattaa myös jonkin verran järkkäyä. Kuka tulkitsee, onko tällaisessa tilanteessa kuvatuunlaiset tuntemukset eli pelko ja huoli omasta terveydentilasta, syövästä toipuminen ja sen ennuste, yksityiselämän häiriintyminen jne. tunteella reagoimista, johon ei henkilövahinkoa koskevia säännöksiä sovellettaisi vahingonkorvauslain muuttamista koskevan hallituksen esityksen yksityiskohtaisten perustelujen mukaisesti. Lääketieteellistä diagnoosia asiasta ei ole. Voiko oikeudellinen harkinta päätyä täysin sattumanvaraisesti eri lopputulokseen riippuen siitä, onko tällaista reaktiota arvioitava jonain tunnereaktiona, vaiko mielentilaan vaikuttavana ahdistuksena tai masennuksena? Lääketieteellinen arviohan olisi: Ei henkilövahinkoa. Miten ja millä perusteella tilanne loppujen lopuksi ratkaistaan, kun johtoa ei tämänkaltaisessa tilanteessa saada nykyisestä oikeuskäytännöstäkään siihen, minkälaisia kriteereitä tulisi käyttää, jotta oikeudellinen arvio olisi tehtävissä, onko kyseessä henkilövahinko vai ei?

Esimerkki (potilasvahinkolain soveltamisesta):

Henkilö, jolla on aiemmin ollut useita normaaleja synnytyksiä, haluaa sterilisaation. Sterilisaation lakisääteiset edellytykset täyttyvät. Sterilisaatio jää kuitenkin puutteelliseksi, minkä seurauksena hän tulee raskaaksi 1–2 kuukauden kulutta sterilisaatiosta. Henkilö synnyttää normaalilla tavalla alateitse lapsen ja hänelle tehdään tämän jälkeen uusi sterilisaatio.

Henkilö hakee korvausta potilasvahinkolain perusteella raskaaksi tulemisesta väärin suoritettujen sterilisaatiotoimenpiteitten vuoksi.

Jos sterilisaatio todetaan siten puutteelliseksi, että toisin toimimalla tämä olisi ollut vältettävissä niin kuin tämänkaltaisissa tilanteissa yleensä on, potilasvahinkolain ns. ammattistandardin alitukseen perustuva korvausperuste laukeaa. Tällöin kysymykseksi muodostuu se, onko kysymyksessä myös henkilövahinko. Normaali raskaaksi tuleminenhan on tavallinen jokapäiväinen ihmiselämään liittyvä fysiologinen tapahtuma. Naisen raskaustilaa sellaisenaan ei ole pidetty ainakaan perinteisesti henkilövahinkona.

Lääketieteellistä diagnoosia terveydentilan häiriöstä ei voida asettaa. Voidaanko ja miten suorittaa oikeudellinen arvio siitä, olisiko kyseessä henkilövahinko ja millä perusteella? Oikeuskäytännön yksittäistapauksiin perustuva ratkaisukäytäntö ilman seikkaperäisiä yleis-

perusteluja siitä, mitä ulkoisia tunnusmerkistöjä tai minkä kaltaisia tunnusmerkistöjä tulisi objektiivisesti arvioiden todeta, että kysymyksessä olisi henkilövahinko, ei oikeuskäytännöstä löydy. Tämänkaltaisissa tilanteissa joutuvat eri etuusjärjestelmien soveltajat, tuomioistuimet, asianajajat asiamiehinä jne. kukin tahollaan mietiskelemään, onkohan kysymyksessä henkilövahinko vai ei. Kerrottakoon, että tämänkaltaisessa tilanteessa potilasvahinkolautakunnan ratkaisukäytäntö on ollut kutakuinkin seuraava: ”Raskaaksi tuleminen tai raskauden jatkumisen ja lapsen syntyminen ei ole perinteisessä merkityksessään henkilövahinko. Tähän ei vaikuta myöskään naisen mahdollisesti subjektiivisesti kokema olotilan haitallisuus. Raskaudessa ei ole kysymys ruumiinvammasta, muusta henkilövahingosta, taudista tai muusta vastaavasta, vaan normaalista fysiologisesta tilasta. Tällaista tilaa on kuitenkin mahdollista pitää sterilisatiotoimenpiteen tarkoitus ja luonne huomioon ottaen sillä tavoin haitallisena, että synnytyksestä aiheutuvia suoranaisia kustannuksia sekä kipua ja särkyä on pidetty perusteltuna korvata potilasvahinkolainsäädännön perusteella samoin kuin ansionmenetyksestä raskauden ajalta.”

Yhteenveto

Kirjoittajan käsityksen mukaan henkilövahinko on arvioitava lääketieteellisin keinoin ja se on voitava todeta jollain lääketieteellisesti hyväksytyllä menettelyllä tai kliinisellä tutkimuksella. Mikäli jossain yksittäistapauksessa ei ole pystytty näyttämään henkilövahinkoa riittävästi toteen, on jostain teosta aiheutuneet seuraukset voitava kuvata terveydentilan häiriönä lääketieteellisten kokemussääntöjen perusteella. Kun tällaiseen harkintaan joudutaan, tulee ne terveydentilan häiriöt, jotka halutaan katsoa henkilövahingoksi, pystyä kuvaamaan siten, että myös ulkopuolinen asiantuntija voi ne objektiivisesti helposti havaita ja hyväksyä.

Kun uusia henkilövahinkoa koskevia vahingonkorvauslain säännöksiä ruvetaan sovelta-
maan, toivoisi oikeuskäytännön ottavan erityisesti ja selkeästi kantaa nimenomaan siihen kysymykseen, voiko ja milloin ylipäänsä olla kyseessä henkilövahinko ellei sitä voida lääketieteellisin keinoin yksiselitteisesti todeta. Mikäli vain oikeudellisella arvioinnilla ilman konkreettista lääketieteellistä selvitystä pyritään henkilön käyttäytymisen perusteella tilanne tulkitsemaan sellaiseksi terveydentilan häiriöksi, että se täyttäisi henkilövahingon olemuksen, joudutaan arvaamattomaan, täysin ennakoimattomaan tilaan ellei kriteereinä käytetä nimenomaan lääketieteessä yleisesti hyväksyttäjä kuvauksia, miten terveydentila on yksittäistapauksessa häiriintynyt.

Ansionmenetyskorvaus pysyvästi työkyvyttömäksi alle 18-vuotiaana tullee

Uuteen vahingonkorvauslakiin on kirjoitettu säännökset siitä, miten ansionmenetyskorvaus on laskettava, mikäli henkilöstä on tullut pysyvästi työkyvyttömä. Lähtökohtaisesti tässä lähdetään täyden korvauksen periaatteesta, jolloin korvaus määrättäisiin vahingonkorvauslain

5 luvun 2 §:n ja 2 a §:n perusteella. Laskusääntö on alle 18-vuotiaan (2 b §) kohdalla se, että ansiotuloksi määrätään tulo, jonka henkilö olisi ilman vahinkotapahtumaa saanut ottamalla huomioon hänen henkilökohtaiset ominaisuutensa sekä koulutus- ja ammattisuunnitelmansa. Jollei muuta osoiteta, ansiontulon määränä pidetään (säännös normitettu neljään eri porrastukseen ikäjakaumittain) keskimääräisiä tuloja tilastoaineiston perusteella. Aikaisemmin on korvaus arvioitu ottamalla huomioon omat suunnitelmat, sisarusten koulutus ja ansiotaso ja ellei sisaruksia ja henkilökohtaisia suunnitelmia ole konkreettisesti ollut olemassa, on otettu huomioon myös vanhempien ammatit.

Lain esitöistä käy ilmi, että vahinkoa kärsineen sisarusten tai vanhempien koulutusta, ammattia tai muita heidän henkilöönsä liittyviä seikkoja ei otettaisi huomioon määrättäessä korvausta ansionmenetyksestä.

On selvää, että lapsen ja useimmiten alle 15–16-vuotiaiden nuortenkin osalta on varsin yleistä, että heidän elämänsä on suuntautunut harrastuksiin ei sen sijaan siihen, miten he tulevat joskus sijoittumaan työelämässä. Useimmiten myös konkreettiset koulutussuunnitelmat ovat alkutekijöissään tai niitä ei ole ollenkaan.

Avoimeksi jää lain esitöiden jälkeenkin vielä se, keneltä voidaan luotettavasti kysyä lapsen ja nuoren koulutus- ja ammattisuunnitelmat ja miten lapsen henkilökohtaiset ominaisuudet objektiivisella tasolla voidaan arvioida. Käytännössä useimmiten tilanne lienee se, että omat vanhemmat huoltajina esittävät selvitystä ja näyttöä lapsensa henkilökohtaisesti ominaisuuksista sekä koulutus- ja ammattisuunnitelmista. Teoreettisesti on uusissa säännöksissä lähdetty siitä, että vain lapsen ja nuoren omat ominaisuudet olisivat ratkaisevia. Käytännössä kuitenkin heidän huoltajansa eli useimmiten vanhemmat esittävät selvitystä näistä seikoista. Tällöin vaarana on se, että asioihin liittyy myös vanhempien toiveita objektiivisen arvioinnin sijasta. Mikä tulee olemaan vaadittava näytön taso yksilöllisen korvauksen määrittämiseksi normitetun korvauksen vastakohtana, jää pitkälti oikeuskäytännön varaan. Kun säännös on kirjoitettu siten, että vain lapsen ja nuoren henkilön omat ominaisuudet sekä hänen koulutus- ja ammattisuunnitelmansa olisivat oikeudellisesti merkittäviä, tulisi pitäytyä tässä ja vanhempien selvitykset ilman konkreettisia näyttöjä tulisi johtaa normikorvauksen käyttämiseen. Lakiin kirjoitettu edellytys: ”Jollei muuta osoiteta –” tulee asettaa siten, että myös ulkopuolinen voi objektiivisesti arvioiden todeta lapsen/nuoren henkilön ominaisuudet sekä hänen koulutus- ja ammattisuunnitelmansa, joiden perusteella voidaan yksittäistapauksessa arvioida ansionmenetykskorvaus vahingonkorvauslain 2 a §:n pääasiallista laskentasääntöä käyttäen.

Immateriaalikorvauksista

Henkilövahingosta suoritettavien immateriaalikorvausten perusteet on määritelty 2 c §:ssä:

Kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta määrätään korvaus ottamalla huomioon henkilövahingon laatu ja vaikeusaste, sen edellyttämän hoidon laatu ja kestoaika sekä haitan kestoaika.

*Pysyvistä haitasta määrätään korvaus ottamalla huomioon henkilövahingon laatu ja vaikeusaste sekä vahinkoa kärsineen ikä. Korvausta korottavana tekijänä voidaan lisäksi ottaa huomioon henkilövahingosta vahinkoa kärsineelle aiheutunut elämänlaadun erityy-
nen heikentyminen.*

Immateriaalikorvaus jakaantuu tilapäiseen haittaan ja pysyvään haittaan. Tilapäisen haitan kuvauksessa on kuitenkin käytetty laajempaa sanontaa: ”Kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta määrätään korvaus – –.” Mittaristo on sinällään vakiintuneen korvauskäytännön mukainen ja mm. potilasvahinko- ja liikennevahinkolautakunnassa on mittaristo asetettu sen mukaisesti kivun ja säryn osalta kuten pykälässä on sanottu.

Lain kohtaan on kuitenkin lisätty sana haitan kestoaika. Haitta on hallituksen esityksessä vahingonkorvauslaiksi määritelty käyttäen sanontoja: Vaurio, häiriö, hankaluus jne. Perustelujen mukaan korvausperusteet on voitava arvioida objektiivisesti yhdenvertaisuuden saavuttamiseksi, subjektiivinen käsitys haitan kestosta ei tulisi kyseeseen. Käytännössä on odotettavissa hankaluuksia sen osalta, miten objektiivinen arvio suoritetaan yksittäisessä tapauksessa haitan keston osalta. Asiahan etenee yleensä niin, että vahinkoa kärsinyt käy lääkärissä, saa tältä lausunnon, jossa kuvataan tila ko. hetkellä. Vamman tultua lääketieteellisesti hoidetuksi ei enää pääsääntöisesti suoriteta minkäänlaisia laajempia tutkimuksia siitä, minkälaista yksilöllistä haittaa vamma/sairaus aiheuttaa. Näin pakostikin herää epäily siitä, että jatkossa syntyy erilaisia näkemyksiä, mikä haitan oikea kesto olisi objektiivisesti arvioiden. Tällöin tulisi huomioida vain ko. vamman aiheuttama yleisen lääketieteellisen kokemuksen mukaan arvioitava haitan kesto. Kuitenkin myös yksilölliset ja juuri kyseisessä tapauksessa ko. vamman aiheuttama erityistilanne haitan pitkittymiseen on otettava huomioon. Eri etuusjärjestelmissä ja muiden lain soveltajien osalta (mm. tuomioistuimet) syntyy selkeä ongelma, kenen arvio haitan kestosta on kestävin, kun haitan keskosta esitetään erilaisia kuvauksia. Tältä kohden kivun ja säryn mittari haitan kestonä ei mielestäni ole kaikkein onnistunein.

Pysyvän haitan korvauksella hyvitetään sellaisia henkilövahingon seurauksia, jotka vaikuttavat vahinkoa kärsineen elämän laatuun heikentävästi. Uusissa säännöksissä on korvauksen laskusääntö samantapainen kuin aikaisemminkin, jolloin samanlaatuisen henkilövahingon perusteella määrätään suurempi korvaus nuoremmalle henkilölle kuin vanhemmalle henkilölle, koska vahinkoa kärsineen ikä otetaan huomioon ajankohtana, jolloin vahingosta aiheutunut pysyvä haitta voidaan määritellä. Aikaisemmin ikä vähentävänä tekijänä on tosin perustunut yleiseen oikeus- ja korvauskäytäntöön, ei lain säännökseen.

Kaikissa henkilövahingoissa, joissa seurauksena on pysyvä haitta, tapahtuu aina jonkinasteisen haittavaikutus vahinkoa kärsineen elämän laatuun. Uusiin säännöksiin on otettu kuitenkin säännös myös siitä, että korvausta korottavana tekijänä voitaisiin ottaa huomioon henkilövahingosta vahinkoa kärsineelle aiheutunut elämänlaadun erityinen heikentyminen. Erityinen elämänlaadun heikkeneminen on voitava todeta objektiivisin perustein.

Hallituksen esityksessä uusiksi säännöksiksi on sanottu, että elämänlaadulla tarkoitetaan säännöksessä sitä, millaiset mahdollisuudet vahinkoa kärsineellä on elää täysipainoista elämää omien persoonallisten tottumustensa, taipumustensa ja tavoitteidensa mukaisesti.

Edelleen hallituksen esityksessä todetaan, että korvauksen korottaminen on soveltamisalaltaan tarkoitettu suppeaksi. Tavanomaista vapaa-ajan käyttöön liittyvien toimintojen menettämistä ja vaikeutumisesta saadaan korvaus nimenomaan pysyvän vian ja haitan peruskorvauksen perusteella. Korotus voisi tulla kyseeseen hallituksen esityksen mukaan esimerkiksi silloin, kun kilpaurheilua aktiivisesti harjoittanut henkilö menettää pysyvästi liikuntakykynsä. On ajateltu, että liikuntakyvyn menetyksen voidaan olettaa vaikuttavan tällaiseen henkilöön syvemmin kuin tavanomaisestikin liikuntaa harrastavaan henkilöön. Tältä osin säännöksessä ei kuitenkaan ole otettu huomioon sitä, että kilpaurheilua ei voida jatkaa elämän loppuun asti ja kuitenkin pysyvän vian ja haitan korvaus on tarkoitettu hyvittämään elämänlaadun heikentymistä loppuelämän ajan. Tältä osin ilmeisesti tulisi korvaus- ja oikeuskäytännössä antaa riittävä soveltamisohje siitä, miten korotus tällaisessa tilanteessa tulisi laskea.

Hallituksen esityksessä on sanottu, että jos vakavasta vammasta seuraa vahinkoa kärsineen joutuminen pysyväan laitoshoitoon, laitoshoitoon joutumista ei yksittäistapauksissa voitaisi pitää säännöksessä tarkoitettuna erityisenä elämänlaadun heikentymisenä. Hallituksen esityksessä on toisaalta esimerkkinä korvauksen korottamistilanteesta se, että jos henkilö, jonka harrastukset ja muu elämäntilanne ovat olennaisesti liittyneet paikallisiin olosuhteisiin, joutuu henkilövahingon aiheuttaman toimintakyvyn menetyksen vuoksi muuttamaan aikaisemmasta täysin poikkeavaan asumismuotoon ja elämäntilanteeseen, korvauksen korottaminen tällä perusteella voisi kuitenkin tulla kysymykseen poikkeuksellisesti. Eikö sitten laitoshoitoon joutumisessa tapahdu asumismuodon ja elämäntilanteen muutosta, josta ei korotusta ole ehdotettu suoritettavaksi?

Mielestäni tässä kohdin ei hallituksen esityksessä ei ole kovinkaan hyvin onnistuttu ohjaamaan sitä, minkälaisilla kriteereillä tulisi pysyvän vian ja haitan korvausta korottaa elämänlaadun erityisen heikkenemisen vuoksi. Näyttäisi jopa siltä, että esimerkkitalaukset ovat jopa osin ristiriidassa keskenään (ks. edellä kaksi eri tilannetta, joista toinen johtaa korotukseen ja toinen ei).

Elämänlaadun erityinen heikentyminen on äärettömän hankalasti korvausoikeuteen istutettavissa, koska tätä ei voida mitata millään objektiivisella välineellä. Elämänlaatu on hyvin yksilöllinen jokaisen ihmisen kohdalla, ja ulkopuolisen on vaikea arvioida, miten kukin on asettanut elämänsä arvojärjestykseen eri tekijöiden osalta.

Ensi vaiheessa eri lautakunnat ja myöhemmin korkein oikeus joutuu tämän säännöksen osalta antamaan selkeän ohjauksen, miten lakia tulee eri tilanteissa soveltaa. Varmaa on kuitenkin se, että tämä tulee teettämään suhteettoman paljon työtä eri korvauksen maksajien taholla ja aiheuttaa asiakokonaisuus huomioon ottaen sittenkin pienen roolinsa vuoksi suhteettoman paljon työtä myös tuomioistuimissa. Näytön hankkiminen tämänkaltaisissa harkinnanvaraisissa tilanteissa on suhteellisen hankalaa vahingonkorvausoikeudessa ja riidan ratkaisu tulee tapahtumaan kutakuinkin epätavallisia instrumentteja käyttäen, kun tukena ei ole selvää näyttöön perustuvaa säännöstä, päinvastoin elämänlaadun erityinen heikkeneminen on mitä suuremmassa määrin puhtaasti subjektiivinen käsite, joka on hankala ratkaista ns. objektiivisin perustein, kun taustalla on harkintaan perustuva subjektiivinen arvio ja arvomaailma.

Vahingonkärsineen läheisen ansionmenetykskorvaus ja korvaus kuluista

Vahingonkorvauslain 2 d §:ssä on säännös:

Henkilövahingon kärsineen vanhemmilla, lapsilla ja aviopuolisolla sekä muulla näihin rinnastettavalla henkilövahingon kärsineelle erityisen läheisellä henkilöllä on erityisestä syystä oikeus kohtuulliseen korvaukseen tarpeellisista kuluista ja ansionmenetyksestä, jotka heille aiheutuvat henkilövahingon kärsineen hoitamisesta. Sama koskee muiden vahingosta johtuvien toimenpiteiden korvaamisesta, jos ne ovat omiaan edistämään henkilövahingon kärsineen tervehtymistä tai kuntoutumista. Korvausta maksetaan enintään siihen saakka, kun henkilövahingon kärsineen terveydentila vahinkotapahtuma jälkeen on vakiintunut.

Tässä läheisen käsite on sama kuin kyseisen lain 4 a §:ssä ja 4 b §:ssä. Tässä yhteydessä ei erityisen läheisen henkilön henkilöpiiriä tarkastella.

Korvausaihe jakaantuu kahteen osaan eli hoitamisesta aiheutuneisiin kuluihin ja muihin vahingosta johtuviin toimenpiteisiin. Muiden toimenpiteitten on oltava laadultaan sellaisia, että ne ovat omiaan edistämään henkilövahingon kärsineen tervehtymistä tai kuntoutumista.

Lain soveltamisen kannalta keskeisin kriteeri on kuitenkin se, että korvaus edellyttää erityistä syytä. Erityistä syytä ei ole lainkohdassa selostettu. Lain esitöistäkään ei saa kovin kiteytettyä käsitystä siitä, milloin erityisen syyn olemassaolo on täytynyt lain tarkoittamassa mielessä. Esitöissä on lähdetty siitä, että asia tulisi ratkaista tapauskohtaisesti. Toinen merkittävä korvauskriteeri on se, että korvauksena maksetaan kohtuullinen korvaus tarpeellisista kuluista ja ansion menetyksestä.

Nämä kaksi korvausaiheen edellytystä eli erityinen syy ja kohtuulliset korvaukset tarkoittavat sitä, että tapaus tapaukselta on arvioitava ensin, onko kysymyksessä erityinen syy ja lisäksi korvaus ei ole täyden korvauksen mukainen, vaan korvauksen on oltava tapauskohtaisesti arvioiden myös kohtuullinen.

Erityisen syyn arviota tehtäessä on ensisijaisesti lain esitöiden mukaan kiinnitettävä huomiota henkilövahingon laatuun ja vaikeusasteeseen, henkilövahingon kärsineen ikään sekä henkilövahingon kärsineen ja korvausta vaativan välisen suhteen läheisyyteen. Toisaalta kohtuullista korvausta harkittaessa on esitöiden mukaan kiinnitettävä huomiota erityisesti vammasta tai sairauden laatuun ja vaikeusasteeseen sekä vahinkoa kärsineen ikään. Yleisenä periaatteena tällöin olisi se, että mitä vaikeammasta vammasta ja sairaudesta on kysymys, sitä perustellumpaa olisi läheisen oikeus saada korvausta pykälän nojalla. Läheisen omalla näkemyksellä hoidon tarpeesta ei sinällään olisi asiassa ratkaisevaa merkitystä.

Koska 2 d § ei ole kovin tarkkarajainen, vaan siinä on lausuttu ulos enemmänkin ”yhteiskunnallinen näkemys” siitä, mikä on yleinen oikeuskäsitys ns. kolmannen oikeudesta saada itsenäisesti korvausta vahinkoa aiheuttaneelta. Tämän vuoksi oikeuskäytännöllä ja ensi vaiheessa eri korvauslautakunnilla on ratkaiseva rooli siinä, minkälaiseksi oikeus- ja korvauskäytäntö 2 d §:n sisällön osalta muodostuu. Korvausten ennakoitavuuden ja lain yleisen toimivuuden kannalta ratkaisevin peruste hoidon tarpeen arvioinnissa on mielestäni oltava lääketieteellisesti objektiivisesti tunnistettujen tekijöiden perusteella todettavissa.

Oma ongelmansa suunnitellun 2 d §:n soveltamisessa on se, että varsinaiset kotityöt eivät tule korvattavaksi tämän lainkohdan perusteella vaan kuuluvat 2 §:n 1 kohdan perusteella maksettaviin tarpeellisiin kuluihin. Rajan tekeminen näiden kahden välillä ei ole käytännössä helppoa. Lisäksi korvauksensaajana on eri tahot ja toisaalta 2 §:n 1 kohdassa on kysymys kulukorvauksesta ja 2 d §:n kohdalla kysymys on vahinkoa kärsineen erityisen läheisen omasta ansionmenetyskorvauksesta mahdollisten kulujen lisäksi. Korvauksen maksajan on verotuksellista syistä tunnistettava, soveltaako se korvaukseensa 2 d §:ää vai 2 §:n 1 kohtaa.

2 d §:n jälkimmäinen osa eli kulujen ja ansionmenetyskorvauksen suorittaminen tilanteessa, kun erityisen läheiselle on aiheutunut kuluja tai ansionmenetystä muista toimenpiteistä, kun ne ovat olleet omiaan edistämään henkilövahinkoa kärsineen tervehtymistä tai kuntoutumista, on soveltajan kannalta suhteellisen ongelmaton ja linjaukset on tehty aikaisemmassa oikeus- ja korvauskäytännössä. Nyt 2 d §:ssä muuttuu vain korvaukseen oikeutettujen reitti eli korvausta ei käsitellä tältä osin vahinkoa kärsineen omana kuluna, vaan se voidaan maksaa suoraan vahinkoa kärsineen erityisen läheiselle joko kulukorvauksena tai ansionmenetyskorvauksena taikka näiden yhdistelmänä tilanteesta riippuen.

Perhe-eläke

Tässä perhe-eläkkeellä tarkoitetaan kaikkia niitä tilanteita, jossa korvausvelvollisuus määräytyy sillä perusteella, että elatusvelvollinen tai muutoin toisen elatuksesta huolehtinut henkilö on saanut surmansa. Kirjoituksessa tarkastellaan vain kahta eri tilannetta eli muuttuneiden olosuhteiden vaikutusta perhe-eläkkeen korvausperusteeseen ja määrään sekä kotityön arvon mittaamiseen perhe-eläkkeen osana. Normipohjana käytetään hallituksen esityksen mukaista vahingonkorvauslain 5 luvun 4 pykälää.

Vahingonkorvauslain 5 luvun 4 § kuuluu:

Jos elatusvelvollinen tai muutoin toisen elatuksesta huolehtinut henkilö on saanut surmansa, elatukseen tai elatusapuun oikeutetulla taikka muutoin surmansa saaneen elatuksen varassa olleella on oikeus saada korvausta elatuksen menetyksestä.

Elatuksen menetyksestä määrätään korvaus ottamalla huomioon, missä määrin korvaukseen oikeutettu todennäköisesti olisi saanut elatusta surmansa saaneelta ja mitä hän kohtuuden mukaan tarvitsee elatukseensa ottaen huomioon hänen mahdollisuutensa hankkia itse elatuksensa ansiotyöllä ja muut olosuhteet.

Elatukseen voidaan erityisestä syystä rinnastaa kotityön arvo.

Aikaisempaan lakiin verrattuna korvausperusteita on muutettu siten, että

- korvaukseen oikeutettujen piiriä on laajennettu
- pykälän sisältöä on tarkistettu (myös perhe-eläkkeen saannin eräiden muiden kriteereiden osalta).

Lainkohta selventää monin osin vahingonkorvauksen mittaamistapaa. Mittaamisessa on huomioitava

- missä määrin korvaukseen oikeutettu todennäköisesti olisi saanut elatusta surmansa saaneelta,
- mitä hän kohtuuden mukaan tarvitsee elatukseensa ottaen huomioon hänen mahdollisuutensa hankkia itse elatuksensa ansiotyöllä ja
- muut olosuhteet.

Korvaukseen oikeutetun osalta korvauksen määrän arviointia silmälläpitäen on keskeisenä 4 §:n 2 momentti, kun tarkastellaan asiaa korvaukseen oikeutetun olosuhteissa tapahtuneiden muutosten osalta.

Ongelmia eivät tuottane ne tilanteet, joissa olosuhteet ovat muuttuneet korvaukseen oikeutetun terveydentilan kohdalla arvioitaessa hänen mahdollisuutta hankkia itse elatuksensa taikka työolosuhteissa muutoin tapahtuneet muutokset mm. joukkokirtisanomiset, työnantajan konkurssi tai urakehitys.

Sen sijaan ongelmia lain soveltamisessa tulee olemaan niissä tilanteissa, joissa korvaukseen oikeutettu solmii uuden parisuhteen. Uusi parisuhde voi olla avioliitto, avoliitto tai muu vakiintunut yhteiselämän muoto.

Tällöin joudutaan kysymään, miten sovelletaan uuteen lakiin kirjoitettua korvauksen määrän arviointiperustetta: ”Ottaen huomioon korvaukseen oikeutetun mahdollisuus hankkia itse elatuksensa ansiotyöllä ja muut olosuhteet.” Lain esitöissä on sanottu, että korvaukseen oikeutetulle olisi yleensä kohtuullista varata mahdollisuus sopeuttaa elämäntilanteensa kuolemantapauksen vuoksi muuttuneissa olosuhteissa. Kohtuullista saattaisi sen vuoksi olla esimerkiksi se, että kotona olleelle puolisolle suoritetaan korvausta elatuksen menetyksestä kohtuulliselta sopeutumisajalta, vaikka hänen tämän jälkeen voitaisiinkin katsoa kykenevän hankkimaan itse elatuksensa ansiotyöllä.

Hallituksen esityksessä on sanottu, että säännöksessä tarkoitettuna muuna olosuhteena voitaisiin pitää myös esimerkiksi puolisonsa kuoleman perusteella korvausta vaativan lesken uutta avioliittoa tai avoliittoa. Viime kädessä jäisi kunkin yksittäistapauksen olosuhteiden perusteella ratkaistavaksi, menettääkö leski näissä tapauksissa oikeutensa korvaukseen elatuksen menetyksestä sen vuoksi, että hänen ei uuden avioliiton tai avoliiton vuoksi katsota enää tarvitsevana korvausta elatuksen menetyksestä aikaisemman puolisonsa kuolemasta vastuussa olevalta. Tällainen soveltamistapa vastaisi sitä, miten nykyisin on katsottu oikeuskäytännössä leskeksi jääneen henkilön avoliiton vaikuttavan liikennevakuutuksesta perhe-eläkkeenä suoritettavaan korvaukseen (KKO 1990:128). Tältä osin ei kuitenkaan ole huomioitu tätä koskevaa kritiikkiä, joissa on päädytty siihen, että säännöksiä olisi tarkistettava näitä tilanteita silmällä pitäen.

Edellä mainittu korkeimman oikeuden ratkaisu on lähtenyt siitä, että lesken avoliitto ei sinänsä ole peruste perhe-eläkkeen lakkauttamiselle.

Miten käytännössä on arvioitava tilanne, jossa perhe-eläkettä saanut nuori leski menee ansiotyöhön ja muuttaa esimerkiksi oltuaan yhden vuoden työelämässä avoliittoon saaden

tässä liitossa yhden tai useamman lapsen. Mikäli aikaisemmasta liitosta perhe-eläkkeeseen oikeutetulla on olemassa muita lapsia ja mikäli uudella avo- tai aviopuolisolla on omia lapsia, myös perheen asunnon tilan tarve kasvaa ja perheen kulurakenne muuttuu radikaalisti toiseksi. Kun uudessa avo- tai avioliitossa lapset ovat kasvaneet, saattaa perhe-eläkkeeseen oikeutettu mennä uudestaan työelämään. Edellä siteeratun korkeimman oikeuden tapauksessa oli ns. uusioperhe, ja perhe-eläkkeeseen oikeutetun mahdollisuus hankkia itse elatuksensa oli rajoitettu, nimenomaan uuden perhetilanteen perusteella.

Olisi kuitenkin vahingonkorvausoikeudellisen syy-yhteyden kannalta outoa ja korvausvelvollisen kohdalta kyseenalaista, mikäli uusi elämä ja perhesuunnittelu voisi vapaasti tapahtua korvausvelvollisen kustannuksella. Mitkä tekijät ovat syy-yhteydessä siihen elatustarpeeseen minkä vahingonaiheuttaja on aiheuttanut ja mikä tulojen hankkimisen menetys johtuu muista seikoista, tulisi lain soveltamisen kannalta arvioida erikseen. Ellei näin tapahtuisi, olisi alkuperäinen vahingon aiheuttaja vastuussa siten, että välillä perhe-eläkettä pitäisi maksaa, välillä taas sitä ei tarvitsisi maksaa riippuen kokonaan uuden avo- tai avioliiton elämänkaaren tilasta ja lesken suunnitelmista muutoin.

Ellei ”muut olosuhteet -tekijällä” ole itsenäistä selvää merkitystä korvausperusteen ja määrän osalta, jouduttaisiin käytännössä myös vaikeisiin arviointitilanteisiin esimerkiksi sellaisissa tilanteissa, kun uusi avo- tai avioliitto päättyy eroon tai tässä uudessa liitossa avo- tai aviopuoliso saa surmansa, josta joku on vastuussa vahingonkorvauslain säännösten perusteella (esimerkiksi liukastumisvahinko kiinteistöllä). Voiko tällaisessa tilanteessa alkuperäinen ensimmäisen vahingon aiheuttaja olla vastuussa edelleen ja kuinka pitkälle ja miten elatusavut esim. avioerossa määrättäisiin uuden avioliiton kohdalla puolisolle ja lapsille perhe-eläkemahdollisuus huomioiden taikka ”puolison” kuoleman sattuessa uudessa liitossa ja miten arvioidaan eri korvausvelvollisten osuudet perhe-eläkkeitten osalta?

Nämä kysymykset jäävät kokonaan oikeus- ja korvauskäytännön ratkaistaviksi.

Perhe-eläkettä määrättäessä elatukseen voidaan erityisestä syystä rinnastaa myös kotityön arvo. Tätä koskeva lainkohta hallituksen esityksessä on vahingonkorvauslain 4 §:n 3 momentti: *”Elatukseen voidaan erityisestä syystä rinnastaa kotityön arvo.”*

Normin mukaan korvaus voidaan määrätä maksettavaksi, kun kyseessä on erityinen syy. Lain esitöiden mukaan kotityön arvon rinnastaminen elatukseen on harkinnanvaraista. Säännöksen soveltamisala on myös tarkoitettu suppeaksi.

Esimerkit hallituksen esityksessä kuitenkin ovat jonkin verran hämmentäviä. Siinä erityiseksi syyksi on luettu kaikkein tavanomaisimmat tilanteet. Tällaisia tilanteita ovat lain esitöiden mukaan mm. kotityön arvon huomioon ottaminen tilanteessa, jossa surmansa saanut ei ollut ennen vahinkotapahtumaa ansiotyössä vaan osallistui perheen elatukseen huolehtimalla kotona lasten ja talouden hoitamisesta. Surmansa saaneen tekemä kotityö voitaisiin ottaa huomioon korvausta määrättäessä myös esimerkiksi tilanteessa, jossa puolisonsa kuoleman johdosta korvaukseen oikeutettu iäkäs leski asuu omakotitalossa, jonka töistä surman saanut puoliso oli huolehtinut. Edelleen hallituksen esityksessä todetaan, että kotityöllä tarkoitetaan säännöksessä myös ns. hoivatyötä. Säännöstä voitaisiin soveltaa esimerkiksi tilanteessa, jossa

surmansa saanut oli osallistunut perheen elatukseen hoitamalla kotona sairasta tai vammautunutta puolisoaan tai lastaan.

Hallituksen esityksessä kuvatut tilanteet on nyt haluttu lukea sellaiseen elatukseen, joka tulee osana perhe-eläkettä korvata.

Epäselväksi jää se, mitä kaikkea erityisellä syyllä tarkoitetaan arvioitaessa niitä tilanteita, joissa kotityötä tavalla tai toisella antaneen henkilön jälkeen tämän kotityön arvo tulisi arvioida ja maksaa perhe-eläkkeenä. Keskeisenä perusteena kotityön arvoa arvioitaessa on mielestäni pidettävä 4 §:n 2 momentin mukaista perhe-eläkkeen mittaamissääntöä: ”Elatuksen menetyksestä määrätään korvaus ottamalla huomioon, missä määrin korvaukseen oikeutettu todennäköisesti olisi saanut elatusta surmansa saaneelta.”

Edellä kerrottu perhe-eläkkeen keskeisin mittaamisperuste toimii kotityön arvon osalta siis siten, että yksittäistapauksissa on arvioitava surmansa saaneen osalta, mikä mahdollisuus hänellä on ollut kotityön tekemiseen ja minkälaista kotityötä olisi eri ajanjaksoina ollut. Vasta tällöin voidaan päätellä kotityön arvon suuruus eri ajankohtina ja toisaalta tällä mittarilla joudutaan mittaamaan ja punnitsemaan se, kuinka kauan kyseisen kotityön arvo on luettava elatukseen perhe-eläkettä suoritettaessa. Mikäli surmansa saanut ei ollut ennen vahinkotapahdumaa ansiotyössä, vaan osallistui perheen elatukseen huolehtimalla kotona lapsista ja taloudesta, on kyettävä selvittämään, kuinka kauan tämä olotila olisi jatkunut ja milloin kotona lapsista huolehtinut heidän huoltajansa tai muu henkilö olisi ollut kotona ja milloin hän olisi lähtenyt itse ansiotyöhön hankkiakseen esimerkiksi itselleen riittävän eläketurvan. Vanhusten osalta joudutaan kotona hoivatyötä tehneen terveemmän surmansa saaneen henkilön osalta arvioimaan hänen kuolemaa edeltäneen terveydentilan perusteella, mikä mahdollisuus hänellä olisi ollut elatuksen antamiseen kotityönä ja kuinka kauan se olisi kestänyt.

Oma mielenkiintonsa on myös siinä, miten kotityön arvo jaetaan korvauksena puolisolle ja lapsille, sellaisessa tilanteessa, jossa surmansa saanut on huolehtinut ansiotyössä käymättä kodin hoitamisesta ja lapsista.

Käytännön korvaustoiminnassa kotityön arvon osalta joudutaan tilanteisiin, joissa ei ole aina konkreettisia yksiselitteisiä mittareita, joihin on perhe-eläkkeen laskemisissa totuttu, vaan joudutaan suorittamaan tapauskohtaista arviointia. Arviointia helpottaa kuitenkin se, kun pidetään mielessä, että kyseessä on nimenomaan surmansa saaneen tekemän kotityön arvo eikä vain se, mitä korvausta vaativa kohtuuden mukaan tarvitsee elatukseensa (todettu nimenomaisesti hallituksen esityksessä).

Eri lautakuntien soveltamisohjeissa ja myöhemmin korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä vaaditaan ohjeen antajalta ennen kaikkea selkeyttä, jotta vahinkoa kärsineitten yhdenmukainen kohtelu toteutuisi erityisesti massakorvauslajeissa esimerkiksi liikenne-, potilas- ja vastuuvahingoissa.

Lopuksi on syytä kuitenkin todeta, että uudet henkilövahinkoa koskevat säännökset ovat tarpeelliset ja laajentavat nykyistä korvauspiiriä yhteiskunnassa tapahtunutta kehitystä vastaavasti. Kirjoitus on kohdennettu otsikkonsa mukaisesti vain niihin kysymyksiin, jotka tulevat olemaan ongelmakohtia uusia säännöksiä sovellettaessa.